

SVJEDOČANSTVA O SPLITU

Antun Cvitanić

ZLATNA KNJIGA GRADA SPLITA KAO VRELO SPLITSKOGA STATUTARNOG PRAVA

UDK 9 340.13(091) : 352(497.5 Split)

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 20. II. 1997.

Antun Cvitanić

21000 Split, HR

Karamanova 1

Zlatna knjiga grada Splita je diplomatarij, tj. zbirka službenih isprava, koji se čuva u Muzeju grada Splita, a svojim sadržajem svjedoči o primjeni, ali ujedno i o stalnom preinačavanju Splitskog statuta iz 1312., za vrijeme mletačke vladavine Dalmacijom od 1420. do 1797. Budući da je Mletačka Republika priznavala Splitski statut sve do svoje propasti 1797., i izmjene njegovih odredaba, redovito onih javnopravnog karaktera, predstavljaju vrelo splitskoga statutarne prava.

I.

Nakon propasti Zapadnoga Rimskog Carstva 476. godine na tlu Europe radale su se nove države više ili manje u kontinuitetu antičke tradicije, zahvaljujući kršćanstvu kao gotovo jedinoj ondašnjoj sponi između stare civilizacije i novih civilizacija u začetku. Nove države nisu bile sposobne organizirati jaku središnju vlast pa je za sve njih bio karakterističan pravni partikularizam po kojemu se postupno učvršćuje lokalna vlast pojedinih moćnika koju oni dijele u najboljem slučaju jedino s drugim pripadnicima svojega plemićkog staleža. Tako svome užem kraju osiguravaju određenu autonomiju, tj. samostalno donošenje općih pravnih normi za to područje, upravljanje njime, a i suđenje njegovim podanicima. Tako se razvilo ono što mi danas nazivamo negdašnjom komunalnom autonomijom. U toj sintagmi svjesno rabimo riječ *komuna*, a ne *općina* jer je golema pravno-povijesna razlika između, na primjer, stare splitske komune i današnje splitske općine. I današnja splitska općina ima svoj Statut, kao što ga je i negdašnja imala. Ali, dok je negdašnji Statut uređivao gotovo sve pravno-relevantne društvene odnose na

svome području, osim onih koji su i nadalje ostajali normirani nepisanim, tj. običajnim pravom, današnji Statut, sukladno suvremenom pojmu mjesne samouprave, potanje utvrđuje samo ustrojstvo, ovlasti i način rada gradskih tijela i organa, oblike konzultiranja građana, osnivanje i rad jedinica mjesne samouprave te imovinu i financiranje grada, jer se svi ostali odnosi na području grada reguliraju Ustavom Republike Hrvatske i njezinim zakonima koje donosi Sabor.¹⁾ Ukratko: srednjovjekovne komune bile su državnice u državi, jer je svaka za sebe imala svoje zakonodavstvo oličeno u djelatnosti plemićkoga Velikog vijeća s gradonačelnikom, koje je donosilo opće pravne norme i postupno ih, kao posebne statutarne odredbe, unosilo u zbornik - Statut. Svaka komuna obavljala je i poslove koje mi danas nazivamo upravnima i sudskima, samo što su onda to obavljali isti ljudi jer u ono vrijeme sudbenost još nije bila odvojena od uprave. Političko tijelo za te funkcije komunalne vlasti bilo je tzv. Malo vijeće ili Komunalna kurija, a činio ga je manji broj plemića delegiranih iz Velikog vijeća također pod predsjedanjem gradskog načelnika. Središnja državna vlast zadovoljavala se tek formalnim priznavanjem njezina vrhovništva i ubiranjem neznatnog dijela komunalnih prihoda.²⁾

Srednjovjekovna dalmatinska komunalna autonomija pojedinih gradova, pa tako i Splita, na temelju koje je gradsko Veliko vijeće moglo više ili manje samostalno donositi komunalne statutarne odredbe, odnosno Statut, nije dakle bila nikakvim izrazom demokracije u današnjem smislu riječi jer se nije odnosila na pučane, koji su činili daleko brojniju većinu gradskoga stanovništva, a još manje na tzv. distriktualce, koji su živjeli na komunalnom području izvan grada i bavili se poljodjelstvom. Ipak, i takvo ustrojstvo s pisanim pravnim odredbama, Statutom, značilo je golem napredak u odnosu prema onim sredinama, osobito istočnima i onima izvan sredozemnog bazena, gdje su u srednjovjekovnim anarhijskim prilikama vlast prigrabili razni feudalni moćnici i ostvarivali svoju samovolju nad podanicima ne vezujući se čak ni formalno bilo kakvim unaprijed određenim pisanim pravnim normama. Sasvim je razumljivo, međutim, da je i takva autonomija, autonomija za gradsko plemstvo, a ne za ostale slojeve gradske komune, bila sad šira, sad uža, već prema političkoj moći središnje državne vlasti. Tako se za splitsku komunu uopćeno može reći da je uživala znatno širu autonomiju u razdobljima dok je bila u sklopu ugarsko-hrvatske državne zajednice nego u razdobljima mletačke vladavine. Dapače, kada je Split 1420. godine došao pod vlast Mletačke Republike za idućih gotovo četiri stoljeća, do propasti same Republike 1797. godine, njegova se autonomija sve više i više ograničavala i iz negdašnje stvarne pretvarala u gotovo puku nominalnu.

Pravni simbol stare splitske autonomije, Statut iz 1312. godine (tekst ranijeg iz 1240. nije nam se, na žalost, sačuvao) sa svojim dopunama i izmjenama tijekom

